

Kroppen som agenda for identitet, kultur, politikk og mangfold

Av: Tone Pernille Østern

Funksjonshemmede er en minoritet som i Norge i høy grad mangler tilgang til scenen. Det kan virke som at den annerledes kroppen innenfor vår kulturelle arena har få muligheter til både deltakelse og utdanning i dans og scenekunst. Dermed går vi som samfunn glipp av funksjonshemmedes bidrag til ny norsk scenekunst som for eksempel dansere eller koreografer.

Kroppen er både meningsbærende og meningsskapende og har en enorm kraft når det gjelder utforming av identitet. Ikke minst gjelder dette den identitet vi tilskrives utenfra, av andre. Noen mennesker tilskrives en identitet som funksjonshemmede. Som dansekunstner har jeg gått i møte og dialog med ulikkroppede mennesker. Et danseprosjekt som jeg jobber med er Danselaboratoriet i Trondheim, en arena for improvisasjon og koreografi der både funksjonsfriske og funksjonshemmede dansere deltar.

Forskjellige fortellinger

I Danselaboratoriet har jeg lært meg å se funksjonshemmede som en minoritet. Jeg også lært meg å lese funksjonshemming som en fortelling, eller en sosial konstruksjon, istedenfor en gitt definisjon. Min intensjon med dette er ikke å minimere funksjonshemming til å være "bare en fortelling". Jeg kjenner flere funksjonshemmede mennesker godt og jeg vet at opplevelsen med å være funksjonshemmet er reell og dypt levd. Gjennom å kalle funksjonshemming en fortelling så vil jeg åpne for at funksjonshemmede aktivt kan ta del i å skrive og omskrive sine fortellinger om det å være funksjonshemmet: Fortellinger som de sannsynligvis gjenkjenner som mer sanne.

De fortellinger og forestillinger om funksjonshemmede som er tilgjengelige i samfunnet i dag er ofte svært begrensede og inneklemt i kulturelle stereotyper. Funksjonshemmede har fortsatt i dag i høy grad mangel på likverdig tilgang til både offentlige og private sfærer sammen med funksjonsfriske mennesker. Hvis vi ser funksjonshemmede mennesker i medier så er det oftest i sammenhenger med fokus på problemer knyttet til funksjonelle aspekter, for eksempel at det er vanskelig å ta seg rundt i byen for en rullestolbruker. Det er sjelden vi ser funksjonshemmede i positive sammenhenger der de framstilles som aktive og kompetente aktører i egne liv. Enda sjeldnere ser vi dem i innflytelsesrike posisjoner.

Funksjonshemming og scenekunst

Scenen er en slik offentlig arena som funksjonshemmede i stor utstrekning mangler tilgang til, særlig i Norge og Norden. I tradisjonell sceniske sammenheng, ser vi oftest funksjonshemmede karakterer som symbol for sosial eller individuell kollaps. De framstilles f.eks. som "den stakkars funksjonshemmede" som framhever funksjonsfriskes gode evne til å hjelpe. Slik reproduseres en kulturell fortelling om funksjonshemmede som noe beklemmende og ikke minst passivt. Dette er et stereotyp bilde av en minoritet som det er særdeles vanskelig for funksjonshemmede mennesker å komme seg ut av.

Petra Kupper er performanceartist og danseskribent. Hun peker på at det finnes en spesiell kobling mellom funksjonshemmede og scenekunst. Funksjonshemming i hverdagen kan på mange måter bli kalt performance. Funksjonshemmede er konstant utsatt for andre menneskers blikk – et fokus som er veldig lik den oppmerksomhet en skuespiller får på scenen. Siden dette skjer hele tiden og uten scenekunstnerens avstand til sin rolle, så kan funksjonshemming defineres som en radikal form for performance (Kupper 2006).

"Hun i rullestol"

Kupper kaller dette hypervisibilitet og umiddelbar kategorisering, noe som jeg mener er en god beskrivelse. Funksjonshemmedes situasjon kan etter min mening beskrives som en plass midt imellom usynlighet og hypervisibilitet. Gjennom at kroppen blir gjort hypersynlig og gjenstand for umiddelbar kategorisering, så blir den funksjonshemmede usynlig som helt menneske. Kroppen

kommer i veien for mellommenneskelige relasjoner og det blir vanskelig for den funksjonshemmede å være noe som helst annet enn "hun i rullestol". Rullestolbruker og dramatiker John Belluso forteller om sin hypervisibilitet i følgende sitat (Sandahl & Auslander 2005):

- Any time I get on a bus, I feel like it's a moment of theatre. I'm lifted, the stage is moving up and I enter, and people are along the lines, and they're turning and looking, and I make my entrance. It's theatre, and I have to perform. And I feel like we as disabled people are constantly onstage, and we're constantly performing.

Når funksjonshemmede virkelig står på scenen, i en danse- eller teaterforestilling, så er de kulturelle fortellingene om funksjonshemming ofte så sterke at de overskygger alt det andre som funksjonshemmede scenekunstnere prøver å si noe om. Publikum antar at den funksjonshemmede kroppen "naturlig" handler om funksjonshemming, ikke om eventyr, kjærlighet, fantasi eller noe annet. Jeg har fått mange kommentarer som refererer til nettopp dette. En publikumer kom med følgende kommentar etter forestillingen "på Føtter, på Hjul", Inclusive Dance Company (2001), der en man i rullestol danset sammen med tre funksjonsfriske dansere:

- De første 15 minuttene måtte jeg bare venne meg til å se den funksjonshemmede danseren. Jeg klarte ikke å se på noe annet enn ham: det var så utrolig uvanlig for meg å se en funksjonshemmet person i en danseforestilling og på en scene. Så, etter hvert, klarte jeg å konsentrere meg om forestillingen som en helhet.

Invitere til debatt

Gunn Engelsrud skriver at kulturelle forventninger til ulike kropper føles like naturlige som luften vi puster og tas ikke opp til debatt før noen aktivt gjør motstand (Engelsrud 2006). En slik kulturell forventning virker å være at funksjonshemmede ikke har noe å si på en scene. Slik går vi glipp av funksjonshemmedes fortellinger, livserfaringer, uttrykk, drømmer og visjoner om nye og andre måter å leve på. Jeg vil gjerne gjøre motstand mot og invitere til debatt om den kulturelle forventningen til scenekunstneren i Norge som en plettfri norsk funksjonsfrisk aktør med blek hud.

I USA gjorde funksjonshemmede entré på samtidsdansfeltet på 70-tallet, i England tidlig på 90-tallet. I Norge og Norden venter funksjonshemmede dansere fortsatt på sitt store gjennombrudd. I England er det mulig, om ikke lett, for funksjonshemmede å søke seg til utdanning i dans ved høyskoler og universitet. I Norge finnes det knapt nok hobbygrupper i scenisk dans som er åpne for funksjonshemmede.

Jeg mener at det er viktig å jobbe for en destabilisering av alle de stereotypier som eksisterer om funksjonshemming, uansett om de er positive eller negative. En unik arena hvor en slik destabilisering kan skje og skjer, er på scenekunstfeltet. Både funksjonsfriske og funksjonshemmede scenekunstnere har mulighet å skape kunst som går bortenfor tradisjonelle karakterer og som utfordrer rigide estetiske konvensjoner.

Referenser:

Engelsrud, Gunn (2006). *Hva er kropp*. Oslo: universitetsforlaget.

Kupper, Petra (2006). Vibrant Agencies: Dance, Disability Embodiment and Phenomenology. In Ramsay Burt and Susan Leigh Foster (Ed.) *Discourses in Dance*, Volume 3, Issue 2, 2006

Sandahl, Carrie & Auslander, Philip (2005). Introduction. Disability Studies in Commotion with Performance Studies. In Sandahl, Carrie & Auslander, Philip (Ed.) *Bodies in Commotion. Disability & Performance*. Michigan: The University of Michigan Press

Danselaboratoriet er et satsningsprosjekt ved Kulturenheten i Trondheim kommune, se www.danselaboratoriet.no. Danselaboratoriet er også feltarbeid for Østerns doktorgradsstudie i dansekunst ved Teaterhøgskolan i Helsingfors.